

princeps habet supremam potestatem, et ad interpretandam legem, et ad dispensandum, quotiescumque prudenter judicaverit causam esse sufficientem et rationabilem; unde inferior iudex vix potest aliquando minuere poenam, nisi quando etiam tenetur, quia nimirum lex vel consuetudo disponit ut in eo casu minuatur, aut ratio aequitatis necessario id postulat. Princeps autem saepe potest dispensare, etiamsi non teneatur. Item aliquando potest juste id facere in gratiam subditorum, ut se illis ostendat benignum et liberalem, ut eos benevolos et obsequentes habeat. Sicut Pontifex saepe censetur juste indulgentiam concedere ob similem causam. Item potest facere remissionem in gratiam alterius principis id postulantis; nam haec beneficentia mutua necessaria est, et redundat etiam in bonum commune; item propter utilitatem personae quae deliquit, vel propter priora obsequia, potest interdum juste cum illo in poena dispensare. Et facile est alias similes rationes excogitare, quae in inferioribus iudicibus non sufficiunt. Estque alia differentia, quod princeps potest antecedenter, ut sic dicam, concedere privilegium, ut aliquis non possit tali poena puniri, quod non possunt inferiores iudices. Alia etiam notatur a Glossa, et doctoribus citatis, quod iudex, licet ante latam sententiam possit interdum illam temperare, post latam sententiam nihil potest, quia jam functus est officio suo. Princeps autem interdum potest, dummodo non redundet contra jus alteri quaesitum, seu in damnum tertii. Nam hoc non potest juste princeps inferre nisi tantum intersit bono communi, ut propter illud privari possit particularis persona jure suo.

10. Hinc ergo facile intelligi potest quid ad ultimam rationem dubitandi respondendum sit. Nam imprimis cavendum est, si pecuniaria sit poena certae personae applicanda, ut illius remissio non procuretur cum detrimento tertii, quod vel sit injustum, vel charitati non consentaneum. Ut enim dixit Ambr., 3 Offic., cap. 9: *Si non potest uni subveniri, nisi alter laedatur, commodius est neutrum juvare, quam gravare alterum; ideoque in causis pecuniariis intervenire non est sacerdotis, quia frequenter fieri non potest, quin alter laedatur. Sacerdotis ergo est nulli nocere, prodesse velle omnibus, posse autem solius Dei est*, cap. Denique, 14, q. 5. Unde Aug. supra, in huiusmodi casibus (inquit), *non cum iudice, sed cum alio tertio intercedendum esse, ut remittat poenam*. Deinde in aliis poenis, quae tantum ad bonum com-

mune ordinantur, habenda etiam est ratio boni communis; nam si delicta sunt frequentia, vel delinquens obstinatus est vel incorrigibilis, aut scandalosus, vitanda est intercessio: ita enim est indigentibus subveniendum, ut justitia non laedatur. Quomodo exponit D. Thom. 2. 2, q. 62, a. 4, ad 3, illud Exodi 23: *Pauperis non misereberis in iudicio*, scilicet, contra justitiam, multoque minus contra commune bonum. Duo igitur juste postulari possunt: unum est, ut, si res fuerit aliquo modo dubia, mitior interpretatio fiat: id enim et rationi et regulae juris consentaneum est, cap. *In penis*, de Reg. juris, in 6, cap. *Alligant*, 26, q. 7, ubi inter alia inquit Chrysostomus: *Melius est propter misericordiam rationem reddere, quam propter crudelitatem*; ubi Glossa limitat hanc regulam, nisi reus obstinatus sit et incorrigibilis, et spem emendationis non praebet: tunc enim etiam in casu arbitrario, rigore potius quam benignitate cum illo utendum est. Secundo, ut ait Augustinus supra, generatim postulari potest, ut tantum de poena remittatur, quantum intra latitudinem justitiae fieri potuerit, sive in gravitate poenae, sive in modo, aut tempore ejus, vel in aliis circumstantiis, quae frequenter ex voluntate iudicis pendunt.

11. *Si leges ipso facto imponant diversas poenas, omnes incurri per idem delictum, vel ante, vel post contumaciam*.—Posset autem hic consequenter tractari an iudex, inique agens remittendo poenam legis, teneatur ad aliquam restitutionem, vel ratione nocenti inde secuti reipublicae, aut tertiae personae, aut ratione carentiae lucri, quod in poenis pecuniariis solet accrescere illi cui talis poena esset applicanda. Sed haec quaestio pertinet ad materiam de Restitutione, et de Offic. iudicis, ex quo nasci potest talis obligatio, si quae est, et ideo illam remitto in 2. 2, quaest. 62 et 67. Deinde posset etiam inquiri, quando poenae multiplicentur in distinctis legibus, an sint omnes imponendae, seu exequendae, vel altera tantum. Quod tractant iuristae, ad quos hoc magis pertinet, ut Bartol. in leg. 2, ff. de Vi bon. raptor.; Anania, in cap. *Quod olim*, de Judae.; Navar., in consil. 10 de Const., et attingit in cap. *Ita quorundam*, de Judae.; Glos. ultim., n. 24, 29 et 30. Breviter tamen dico, si leges ipso facto imponant diversas poenas, tunc omnes incurri per idem delictum, vel ante, vel post declarationem, juxta verba legis. Probat, quia non est major ratio de una poena quam de alia: ergo vel neutra, vel utraque incurritur. Pri-

um autem dici non potest, ut per se constat: ergo secundum. Nec etiam dici potest, incurri solam poenam impositam a posteriori lege, quia posterior lex poenalis non revocat diversam poenam positam a priori lege, nisi ubi ex verbis, aut modo legis constat hanc esse mentem legislatoris, ut supra Navar. ex multis tradit, et dicemus infra tractando de abrogatione legum. At vero, quando poena est ferenda per iudicem, iuristae frequentius dicunt, in arbitrio iudicis esse unam vel alteram poenam legum imponere, non vero debere imponere plures simul. Quod etiam intelligendum puto, nisi sufficienter constet de mente posterioris legislatoris, voluisse addere poenam poenae, illas multiplicando, quod fieri saepe solet ad coercendam delictorum frequentiam, et delinquentium contumaciam.

CAPUT XII.

UTRUM IGNORANTIA EXCuset POENAM LEGIS.

1. Dupliciter potest quis excusari a poena legis sustinenda, vel quoad executionem tantum, vel quoad reatum et debitum; priorem modum attingimus capite praecedenti, scilicet, per dispensationem, remissionem in integrum, vel in parte, vel per commutationem. Ita enim revera fit, quando delinquens contraxit totum debitum poenae, postea vero vel propter paupertatem, vel debilitatem virium, aut alias justas causas, vel non potest poena executioni mandari, vel non expedit, et ideo vel remittitur, vel commutatur. De alio ergo modo dicendum est in praesenti, videlicet, quando ex circumstantia, vel modo operandi excusatur quis ne fiat etiam debitor poenae, vel saltem non tantae poenae, etiamsi fuerit legis transgressor. Et quamvis ex pluribus causis possit haec excusatio oriri, nihilominus quia ignorantia frequentius allegari, vel intercedere solet, ideo de illa in particulari dicemus, et per similitudinem rationis, poterit doctrina ad alias excusationes facile applicari. Oportet autem nonnullas distinctiones ignorantiae praee oculis habere, quae latius in 1. 2, quaest. 6 et 76, traduntur. Nam ex parte modi est vulgaris distinctio ignorantiae in probabilem, quae invincibilis, et inculpabilis, et antecedens dici solet, et in improbabilem, seu culpabilem, aut vincibilem, seu consequentem (concomitantem autem omitto, quia, ut talis est, mea sententia, neque accusat neque excusat quoad exteriorem actum). Solet autem ignorantia culpabilis dis-

tingui in affectatam, crassam, et generaliter vincibilem. Verumtamen de affectata non loquor, quia nihil excusat; omnis vero alia, si talis sit, ut non excuset a culpa mortali, crassa, et supina in universum dici potest: si autem solum habeat admixtam negligentiam venialem, non est culpabilis, nisi secundum quid, recteque dicitur ignorantia levis. Loquor autem theologice: nam iuristae in ordine ad aliquos effectus juris aliter solent hanc ignorantiam culpabilem distinguere in illam, quae ex lata, levi, vel levissima culpa procedit, ut videri potest in Covar., in 4, 2 p., cap. 6. § 8, n. 12, et in reg. *Possessor.*, 2 p., § 7; quae distinctio nunc nobis necessaria non est.

2. Ulterius ex parte rei ignoratae potest dari ignorantia, vel totius legis et prohibitionis ejus, vel solius poenae, ut quando quis non ignorat esse prohibitum, verbi gratia, hodie comedere carnes, ignorat tamen aliquam censuram vel poenam illi peccato annexam. Et deinde quando ignoratur prohibitio ipsius legis humanae, potest actus esse alias intrinsece malus, vel divina lege prohibitus, quod non ignoratur: aut potest tantum esse malus, quia prohibitus; ac proinde, si probabilis ignorantia humanae legis interveniat, erit non malus, ac subinde bonus, vel indifferens. Denique nulla interveniente ignorantia juris, potest intercedere ignorantia facti, quia nimirum opus non putatur esse tale, quale per legem prohibitum est. Haec de ignorantia. De excusatione vero distinguere potest utrum sit in foro conscientiae, vel in externo, vel in utroque simul. Ad utramque excusationem intelligendam, conferet animadvertere an poena sit ipso jure lata, vel tantum ferenda.

3. *Omnis ignorantia quae excusat factum ne peccatum sit, excusat poenam debitam in utroque foro per se, nisi aliud in lege exprimitur*.—His positus, est prima generalis regula: Omnis ignorantia quae excusat factum, ne peccatum sit, excusat etiam debitum poenae in utroque foro. Est communis sententia doctorum in cap. 2 de Constit., et videri potest Castro., lib. 2 de Leg. poen., cap. 14; Tiraq., lib. 1 de utroque retract., § 35, Glos. 4, n. 27, qui refert alios, et probatur ex dict. cap. 2 de Constitut. dicente: *Quod culpa caret, in damnatum vocari non debet*; et facit regula: *Cessante causa, cessat effectus*, cap. *Cum cessante*, de Appellat. Probat etiam ex cap. *Apostolica*, de Clerico excommunicato ministrante, et cap. *Ut animarum*, de Constit., in 6, cap. *Proposuiti*, dist. 82: *Ignorantibus*, inquit, non

est venia deneganda; et idem sumitur ex cap. *Si vir*, de Cognat. spirit., ubi id notat Gloss. et ideo in leg. ultim., ff. de Decretis ab ordine faciendis, dicitur poenam non imponi propter ignorantes, sed propter scientes. Ratio a priori est, quia lex justa non imponit poenam, nisi ut poenam; sed ablata culpa non habet locum poena, ut poena; ergo nec debitum ejus; ergo talis ignorantia quæ tollit culpam excusat omnino a poena.

4. Statim vero occurrit instantia de lege pure poenali; sed ex dictis in superioribus facile solvitur. Nam vel illa non est rigorosa poena, sed veluti pars disjunctivi præcepti, et ideo incurri potest sine culpa; vel est talis poena, quæ solum requirit culpam civilem, et legalem; unde cum proportione etiam in illa locum habet prædicta regula, quia, ut poena illa debeatur, necesse est ut præcedat voluntarius actus, vel omissio contra legem. Quapropter si intercedat ignorantia quæ culpam excuset, aut excusare sufficeret si actus esset prohibitus, illa reddit actum involuntarium, et ideo etiam excusat illam poenam. Atque similis responsio applicanda est ad similem instantiam, quæ fieri potest de irregularitate, vel alia simili inhabilitate, quando non imponitur sub propria et rigorosa ratione poenæ, sed propter indecentiam. Tunc enim excusatio culpæ non impedit talem irregularitatem, quia non propter culpam, sed propter ipsum factum imponitur. Regulariter autem quando actus propter quem illa quasi poena imponitur, est opus ipsiusmet personæ quæ defectum contrahit, oportet, ut sit illi voluntarius, nisi aliud in lege exprimatur: interdum enim sine ulla voluntate propria, et propter factum alienum incurritur irregularitas, quæ non est poena. Dices, etiam simili modo solet aliquando incurri poena propter factum alienum, non obstante ignorantia ejus qui poenam sustinet, ut in simonia constat. Respondeo primo, regulam intelligi per se, et nisi aliud in lege exprimatur, quam limitationem expresse addit Dec. in dicto cap. 2 de Constit., lect. 2, n. 5. Secundo, dici potest etiam in eo casu non incurri illam poenam sine culpa alicujus, ut, in simonia, licet ignoret accipiens, peccat fortasse dans beneficium, vel intercessor simoniacus. Quomodo enim actio erit simpliciter simoniaca sine culpa alicujus? Tunc ergo poena illa non cessat, quia nec culpa omnino deest. Quod vero redundet poena in eum qui non peccat, est per accidens; redundat enim non ut poena, sed ut incommodum, quod to-

lerandum est propter commune bonum, quia non sine causa imponitur. Unde, si contingeret aliquid simile imponi per legem etiam ignorantibus omnibus qui in facto interveniunt, ac subinde cessante omni culpa, tunc haberet locum limitatio; quamvis etiam tunc dici posset illam non imponi ut poenam, sed ut remedium ad tollendas occasiones, vel ad indecentiam vitandam, sicut dictum est de irregularitate non poenali. Et ita in rigore non erit limitatio regulæ, quæ de propria poena loquitur.

5. *Dictam regulam non tenere in ignorantia juris quidam sentiunt falso.* — Sed, licet hæc regula in facti ignorantia communiter recepta sit in utroque foro, nihilominus in ignorantia juris habet nonnullam dubitationem. Nam aliqui auctores absolute negant hanc ignorantiam excusare. Ita sentit Scot. in 4, d. 6, q. 8, et Turrec. in c. *Quibus*, de Consec., d. 4, n. 8, qui videntur maxime loqui de ignorantia juris humani, quando cadit in actum prohibitum jure divino, vel naturali, quam dicunt non excusare poenam legis humanæ. Generalius vero loquitur Glos. in cap. ult. de Verbor. signif., in 6, verb. *Scientes*, ex regul. 13 juris, in 6: *Ignorantia facti, non juris excusat.* Nihilominus regula data cum proportione applicata, etiam in ignorantia juris locum habet, ut late ostendit Castro, l. 1 de Leg. poen., c. 1, ad fin., et l. 2, c. 14. Item sentit Soto in 4, d. 3, a. 9, et ad 22, q. 1, a. 2; Covarr. in regul. *Possessor*, p. 2, § 4, n. 7. Et declaratur breviter in hunc modum: nam contraria sententia vel fundatur in hoc quod ignorantia juris nunquam est invincibilis, vel in hoc quod, licet sit invincibilis, non excusat a poena; neutrum dici potest: ergo.

6. Minor quoad priorem partem clara est, quantum spectat ad jus positivum humanum; imo etiam quoad divinum positivum. Nam, licet fortasse in hoc rarius contingat ignorantia inculpabilis, tamen neque repugnat, nec videtur esse nimis rara inter homines rudes. Quin potius etiam de jure naturali, ostendimus supra interdum ignorari invincibiliter quoad aliquas conclusiones, quæ per se notæ non sunt. Et ratio omnium est, quia sæpe homo per se non valet scientiam omnium præceptorum consequi, et interdum, ac sæpe etiam deficientur occasiones, vel opportunitates ad comparandam illam notitiam, sine hominis culpa aut voluntate, quia non habuit unde aut quomodo excitaretur ad illam notitiam procurandam. Dices: licet forte talis ignorantia aliquando

non sit in se culpabilis, nihilominus est culpabile applicari ad opus cum tali ignorantia propter periculum transgrediendi. Respondeo facile, imprimis non semper intercedere aliam applicationem ad opus, præter omissionem actus præcepti: deinde dicitur, quando intervenit opus factum ex ignorantia invincibili, extendi etiam ignorantiam illam ad applicationem ad opus, quia neque de illo periculo cogitatum est, nec dubium aliquod de tali obligatione in mentem venit. Et ita facile probatur altera pars minoris, quia ignorantia invincibilis, etiamsi juris sit, excusat a culpa, quia excusat a voluntaria transgressione legis; ergo et a poena, juxta rationes factas pro conclusione.

7. Contingit autem interdum actum prohiberi duplici lege, divina et humana, et humanam invincibiliter ignorari, cum tamen divina non ignoretur, et tunc homo non excusatur simpliciter a culpa, ideoque in eo casu probabile est non excusari regulariter loquendo a poena legis humanæ, in quo sensu Scot. et Turrec. locuti sunt. Et ratio est, quia tunc non cessat causa poenæ: lex enim humana non solum intendit punire transgressionem suam voluntariam, sed etiam culpam contra legem divinam commissam. Item, quia scientia poenæ, ut statim dicam, non est necessaria ad incurrendam illam. Sicque rebaptizans fit irregularis, etiamsi ignoret legem ecclesiasticam de hac latam, si non ignorat invincibiliter divinam, ut latius dixi in tomo tertio, 3 part., disp. 31, sect. 6; ubi etiam notavi excipiendas esse censuras, quæ non contrahuntur quando lex ecclesiastica invincibiliter ignoratur, etiamsi alias actus sit malus contra legem Dei, quia requirunt contumaciam, ut sumitur ex cap. *Ut animarum*, de Const., in 6.

8. Igitur illa regula juris, si intelligatur quoad forum conscientiae, debet intelligi regulariter, seu frequenter, quia ignorantia juris raro est invincibilis, quia unusquisque tenetur scire leges ad se pertinentes, ut tradit D. Th. 1. 2, quæst. 76, art. 4; et sumitur ex cap. 1 de Const., et ex leg. *Leges sacratissimæ*, c. de Legib. et ex leg. *Constitutiones*, c. de Juris et facti ignorant. Si autem illa regula intelligatur in foro externo (ut facilius exponitur), intelligitur secundum præsumptionem juris propter jura proxime citata; et nihilominus si ignorantia sufficienter probetur inculpabilis (quod difficile est), etiam in illo foro excusabit a poena, propter alia jura pro assertione allegata, quæ indifferenter loquuntur; unde, etiamsi lex

ponat poenam ipso facto ante omnem declarationem, non tenetur quis in conscientia illam implere in eo casu. Quod si per judicem condemnatur, quia deficit in probatione, et ipse sit certus in conscientia de sua inculpabili ignorantia, licet exterius teneatur parere, tamen in conscientia non tenetur exequi poenam, potestque illam omittere cavendo scandalum.

9. *Secunda regula.* — Secunda regula est, quando ignorantia non excusat a culpa gravi, propter quam poena legis lata est, non excusat simpliciter a poena, nisi in lege addatur verbum, quod scientiam aut dolum requirat. Prior pars communis est; tradit illam Panormit. in c. 2 de Constit., n. 6, ubi Deci., lect. 1, n. 8, Felin., n. 4, Bartol., in l. *Quod Nerva*, ff. *Depositum*, n. 20, et alii moderni relati et referendi. Et sumitur ex l. 1, ff. de Legibus, ubi dicitur, non solum scientes, sed etiam ignorantes esse transgressores legum, quod debet intelligi quando ignorantia est vincibilis, quæ non excusat a culpa, quia non tollit omnino voluntarium: unde sumitur ratio, quia hæc ignorantia non tollit causam poenæ, quæ est culpa, quia non tollit omnino voluntarium; ergo nec poenam excusat. Dixi autem esse necessarium ut talis ignorantia non excludat culpam, propter quam imposita est poena, quia interdum potest ignorantia non excusare ab omni culpa mortali, et nihilominus excusare a poena, quia excusat ab speciali gravitate orta ex speciali circumstantia, quam peccati gravitatem lex principaliter punire voluit. Ut, verbi gratia, si quis adulteretur invincibiliter ignorans matrimonium complicitis, quamvis non ignoret non esse suam, excusabitur a poena posita contra adulteros, licet in eo facto mortaliter peccaverit, quia illud peccatum tantum est in illo homine simplex fornicatio. Sic etiam, qui interficit hominem clericum, ignorans invincibiliter esse clericum, non tamen ignorans esse hominem, non incurrit poenam canonis *Si quis suadente*, licet alias homicida sit, et canonem non ignoret.

10. *Existente ignorantia crassa integre sarcientum damnum.* — *Non habet locum diminutio in poena imposita per legem: secus vero in imponenda per judicem.* — Sed quæret aliquis, an hæc ignorantia crassa diminuat saltem poenam, esto non excuset a tota illa. In hoc duo distinguenda sunt, scilicet, damnum ob eam causam alteri illatum, quod reparandum et restituendum est, et propria poena vindicativa. Quoad primum, non habet locum diminutio, sed integre resarciendum est damnum, ut su-